

Prof. UKW dr hab. Cichosz Mariusz
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Joanny Sądel, pt: „Strategie budowania własnej biografii edukacyjnej i zawodowej przez studentów pedagogiki a ich indywidualne i środowiskowe konteksty”. Rozprawy przygotowanej pod kierunkiem Prof. zw. dr hab. Bożeny Matyjas w Uniwersytecie Jana Kochanowskiego w Kielcach.

Przedłożona do oceny praca jest pracą badawczą – empiryczną poświęconą zagadnieniu budowania własnej biografii edukacyjnej i zawodowej przez studentów. Można więc powiedzieć, iż z jednej strony praca ta odnosi się do i dotyka zagadnień stosunkowo szerokich jak i wąskich. Z jednej bowiem strony odnosi się do problematyki badań nad edukacją, których to badań jest dużo i są one wielowątkowe. Edukacja bowiem - szeroko rozumiana - badana jest w różnych aspektach, zarówno jej podstaw teoretycznych - filozoficznych, jak i jej realizacji na różnych polach i w różnych obszarach praktyki.

Wąsko natomiast dysertacja porusza zagadnienie badań nad studentami, które to badania są dość liczne – prowadzone w kontekście różnych problemów. Studenci, jako określona grupa wiekowa, specyficznie funkcjonująca społecznie i kulturowo, ale także na innych płaszczyznach - badani są dzisiaj w wielu aspektach tego funkcjonowania. Częstymi badaniami objęty jest ich stosunek do wartości – jej preferencje aksjologiczne. W nurcie tych badań pozostają dość liczne badania m.in. nad ich stosunkiem do małżeństwa i rodziny ale także nad ich aspiracjami życiowymi. Również w tym nurcie badań pozostają badania nad ich karierą zawodową czy postawami konsumpcyjnymi. Zapewne też w ten nurt badań należy wpisać badania doktorantki. Przy czym takich badań - nad przyjmowanymi strategiami odnośnie swojej biografii - w odniesieniu do młodzieży/studentów jest niewiele. Tu wyraźnie doktorantka dotyka obszaru w dużej mierze jeszcze mało rozpoznanego – i jest to dużą jej zasługą a w pewnym sensie stanowi w mojej opinii nowatorskie podejście.

Budowa pracy.

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska zbudowana jest z pięciu rozdziałów. Trzy pierwsze rozdziały stanowią jej część teoretyczną, w których Autorka rekonstruuje i wyjaśnia

podstawowe i kluczowe wątki i kategorie swojej pracy. W rozdziale pierwszym jest to kategoria strategii. W rozdziale drugim Autorka rekonstruuje i przedstawia makrospołeczne konteksty strategii edukacyjnych i zawodowych zaś w rozdziale trzecim mikrospołeczne konteksty strategii edukacyjnych i zawodowych. Rozdział czwarty jest to rozdział metodologiczny, w którym doktorantka przedstawia i charakteryzuje zastosowaną przez siebie procedurę badawczą. I w końcu rozdział piąty – ostatni w którym przedstawione są wyniki badań. Całość pracy kończy podsumowanie i wnioski dalej bibliografia, spis tabel i wykresów oraz załączone w aneksie narzędzia zastosowane w badaniach.

Ostatecznie więc można stwierdzić, że budowa przedłożonej rozprawy doktorskiej jest poprawna. Wyraźnie widać w niej trzy części; część teoretyczną, metodologiczną oraz analityczną co jest właściwe i charakterystyczne dla prac empirycznych z jednoczesnym zachowaniem potrzebnych proporcji tych części – w tym wypadku może z lekko rozbudowaną częścią teoretyczną – co jednak pozostaje w granicach poprawności.

Gdy chodzi o część teoretyczną rozprawy doktorskiej w rozdziale pierwszym Autorka podejmuje się próby szerokiego scharakteryzowania i rekonstrukcji jednej z głównych kategorii swojej pracy – kategorii strategii. Wstępnie dokonuje tu rozczytania tej kategorii na gruncie tych nauk społecznych, w których najczęściej jest ona stosowana. Przywołuje więc w pierwszej perspektywie ekonomii i tu podstawową przestrzeń rozumienia strategii, jako sposobu zarządzania według określonego planu, metody, z określonym celem. Doktorantka dokonała tu bogatego przeglądu ujęć definicyjnych w tym zakresie. Podobnie uczyniła przedstawiając dalej - w kolejnym podrozdziale sposoby rozumienia strategii, jakie są przyjmowane w pedagogice. W tym wypadku akcentując sposób rozumienia, jaki jest przyjmowany w dydaktyce, w której strategii mocno i wyraźnie wiąże się z problematyką nauczania i uczenia się (s.13 - 14). Przy tej okazji przedstawiła interesującą teorię opracowaną przez W. Okonia – teorię kształcenia wielostronnego, która chyba nie wprost – ale implicite inspirowała Autorkę w jej badaniach? To zresztą ujęcie rozumienia strategii, jakie jest przyjmowane w kontekście teorii uczenia się zdaje się dominować w rekonstrukcjach dokonywanych przez doktorantkę – ale też dlatego że to na tym gruncie problematyk ta ma najwięcej opracowań i największą literaturę.

Na koniec tych analiz Autorka robi również odniesienia do psychologicznych sposobów rozumienia strategii a także pojmowania ich w odniesieniu do funkcjonowania rodziny. Ważnym podsumowaniem tych rozważań jest pokazanie przez doktorantkę i krótkie scharakteryzowanie czterech najczęściej podejmowanych w pedagogice grup badań

dotyczących strategii, są to; - strategie funkcjonujące w ekonomii i zarządzaniu, - strategie dotyczące zachowania i relacji interpersonalnych, - strategie uczenia się, - strategie rodzicielskie (s. 25). Na koniec zaś rozdziału pierwszego autorka przyjęła swój autorski sposób rozumienia strategii, co jest ważnym momentem konstruktywnym i systematyzującym dla całości jej projektu badawczego zawartego w dysertacji (s.30). Ten modelowy sposób rozumienia strategii przełożył się bowiem na procedurę badawczą zastosowaną w pracy.

Po rekonstrukcji kluczowej kategorii pracy, jaką jest strategia doktorantka w kolejnych rozdziałach dokonuje charakterystyki mikro i makro kontekstów warunkujących przyjmowanie strategii edukacyjnych i zawodowych – co jest właściwą – przyjętą przez nią drogą rozwijania i uzasadniania podjętej problematyki. W rozdziale drugim więc, który jest poświęcony kontekstom makrospołecznym dokonuje ona charakterystyki kategorii edukacji – tej przestrzeni, która jest w ujęciu Autorki znaczącym czynnikiem przyjmowania w/w strategii. Doktorantka zdecydowała się tu - w swoich analizach na powiązanie - źródłowo kategorii edukacji z kategorią ideologii, by ostatecznie przyjąć tu jako wiodącą dla rozpoznania tego zagadnienia perspektywę *ideologii edukacyjnych*. W tym zakresie dokonała bogatego przeglądu literatury głównie pedagogicznej, w której to zagadnienie jest analizowane. Niezrozumiałym jest jedynie dla mnie przyjęcie dla tych analiz – co zaznaczono w tytule podrozdziału – cenzury czasowej 1989 rok – dlaczego ?

Z punktu widzenia podejmowanej problematyki na tle rozważań o edukacji Autorka wskazała również dalej na dwa nurty koncepcyjne – teoretyczne ważne dla epistemologicznej identyfikacji problematyki edukacji – a mianowicie nurt strukturalny (funkcjonalny) oraz nurt interpretacyjny. To dobry wybór, te dwa nurty bowiem dobrze wpisują się koncepcyjnie i współgrają z przyjętym przez Autorkę modelem strategii – wyraźnie jednak w pracy funkcjonalnie, instytucjonalnie i kulturowo rozumianym (choć nie tylko). W końcu rozdziału drugiego doktorantka podjęła się również refleksji nad kategorią młodzieży, czyli tą grupą, w odniesieniu do której podjęła ostatecznie badania nad przyjmowanymi przez nich strategiami edukacyjnymi i zawodowymi a jednocześnie tą grupą, która najbardziej podlega społecznym oddziaływaniom edukacyjnym. Bardzo ważnym też z punktu widzenia podjętych badań było rozpatrzenie w omawianym tu rozdziale kategorii młodzieży, jako młodzieży studiującej – czyli jako studentów – w tej perspektywie i charakterystyce. Młodzież została tu szeroko zaprezentowana – począwszy od zagadnienia motywów podejmowania przez nią studiów, poprzez scharakteryzowanie specyfiki procesu jej kształcenia – samokształcenia. Perspektywa edukacji została więc ostatecznie – na tym poziomie makro oddziaływań rozwinięta głównie w kierunku procesu uczenia się – nauczania – kształcenia. Na tym zaś tle zagadnienie

samokształcenia okazuje się kluczowym dla problematyki budowania własnej biografii edukacyjnej i zawodowej, dlatego też pojęcie to uzyskało szeroka charakterystykę w rozważaniach Autorki – także szeroko w kontekście nauk społecznych; psychologii, socjologii a przede wszystkim pedagogiki.

W rozdziale trzecim Autorka podjęła się analizy kontekstów mikrospołecznych bezpośrednio już wiążących się z podmiotem działającym. Tutaj wskazała na takie czynniki, jak; - dyspozycje intelektualne studenta (wyznaczniki osobowe), - rodzinę w której się wychowywał, - najbliższe środowisko lokalne oraz środowisko akademickie. Wszystkie te czynniki przyjęto w pracy, jako determinujące działania jednostki także w zakresie budowania swojej biografii edukacyjnej jak i zawodowej. Taki mikrospołeczny model uwarunkowań wydaje się trafny, egzystencjalnie adekwatny, ale też i spójny. Spośród wymienionych determinantów dużo miejsca autorka poświęciła analizie wyznaczników osobowych, do których zaliczyła aspiracje, zdolności, zainteresowania i motywacje. Czynniki te uzyskały w analizach doktorantki dobre osadzenie i uzasadnienie w przywołanej literaturze przedmiotu. Podobnie doktorantka szeroko zrekonstruowała w swoich analizach zagadnienie środowiska wychowawczego, jako równie ważnego determinantu w procesie tworzenia osobistej biografii. Jednocześnie zagadnienie środowiska a następnie środowiska rodzinnego – bardzo w dysertacji rozbudowanego, zostało mocno i wyraźnie osadzone w literaturze pedagogicznej, zwłaszcza w pedagogice społecznej. Na uwagę zasługuje tu mocne zaakcentowanie zagadnienia wpływu rodziny, co jak wyżej wspomniałem, zostało wielowątkowo w analizach autorki zaprezentowane. Na koniec rozdziału trzeciego Autorka podjęła również problem środowiska akademickiego – w tym roli grupy akademickiej, jako bardzo ważnego czynnika oddziałującego na postawy i w konsekwencji na wybory osobiste studentów.

Podsumowując część teoretyczną dysertacji mogę powiedzieć, iż podjęta w niej problematyka w pełni uzyskała swoje osadzenie, jak i uzasadnienie w koncepcjach naukowych. Doktorantka stosunkowo szeroko i reprezentatywnie przywołała w tym zakresie literaturę przedmiotu. Zabrakło trochę odwołania się do wąskich wybranych koncepcji, czy teorii i w tym zakresie pogłębionej – krytycznej analizy. Dobrym przykładem takiej koncepcji jest/byłaby np.; koncepcja Petera Jarvisa, która z określonym wycuciem i epistemologiczną trafnością została przywołana i przedstawiona przez doktorantkę - nie wiedzieć czemu - we wstępie swojej pracy ?! Podobnie dokonując charakterystyki młodzieży można było przywołać jej teorie. Ponad to choć praca jest wielowątkowa a pojęcia kluczowe w niej

przyjęta mają swoją bogatą literaturę – szeroko rozpisaną w naukach społecznych; socjologii, psychologii i pedagogice – i ta literatura jest przez doktorantkę dobrze, ze znanym cytowana – to widać ostatecznie osadzenie całego projektu w pedagogice – a nawet wężiej w pedagogice społecznej. O przynależności do pedagogiki zabrakło jednak takiej jednoznacznej deklaracji Autorki, co mogło być zrobione na samym początku pracy a także w rozdziale metodologicznym. Pozostaje również problemem, czy i w jakim stopniu problematyka strategii podjęta w pracy ma swoje kluczowe i ostatecznie wiążące odniesienie do koncepcji i teorii dydaktyki – ten wątek bowiem powraca w rozważaniach doktorantki jako istotnie ważny – epistemologicznie rozstrzygający ? Całość jednak części teoretycznej oceniam wysoko i dobrze - w pełni opisuje ona i uzasadnia teoretycznie podjętą problematykę dysertacji.

Gdy chodzi o część metodologiczną rozprawy doktorskiej – swoje badania doktorantka przeprowadziła w nurcie badań pozytywistycznych z wykorzystaniem procedury badań ilościowych. Stosując ten schemat i zgodnie z regułami tego modelu badawczego doktorantka określiła przedmiot i cel badań, następnie przyjęła problemy badawcze.

- Przedmiot i cel badań w mojej ocenie został sformułowany poprawnie. Natomiast problemy szczegółowe odpowiadają i wpisują się w przyjęty model kontekstów wpływających na kształt biografii edukacyjnej i zawodowej młodzieży studiującej pedagogikę.

- Powstaje jednak pytanie o tak dużą dysproporcję w liczbie przyjętych problemów szczegółowych odnośnie badanych kontekstów i dominującym w tym zakresie kontekstem rodzinnym – aż 9 problemów – w stosunku do kontekstu środowiskowego czy akademickiego, skąd ta dysproporcja i dlaczego Autorka się na nią zdecydowała ?

- W procedurze postępowania badawczego przyjęto także zmienne i wskaźniki. Jako metodę badawczą doktorantka przyjęła sondaż diagnostyczny – dla jego potrzeb zaś kwestionariusz ankiety oraz wywiad. Dobór metody badawczej oraz techniki ankiety nie wzbudza wątpliwości – natomiast stosunkowo słabe jest uzasadnienie wykorzystania wywiadu?

- Dobór populacji w sensie reprezentatywności wydaje się prawidłowy ale w rozprawie istnieją dwa jego opisy; na stronie 201 oraz na stronie 206 – co wymagałoby wyjaśnienia.

- Kwestionariusz ankiety jest poprawny, adekwatny w odniesieniu do przyjętych problemów szczegółowych. Jest on jednak rozbudowany – składa się aż z 96 pytań. Być może

podział ankiety na wyodrębnione działy – odpowiednio do grup pytań badawczych dały by nam pod tym względem większą czytelność.

Przyjęta w pracy i zastosowana procedura badawcza jest poprawna – jest ona adekwatna do podjętej problematyki.

Podsumowując można powiedzieć, iż biorąc pod uwagę wymogi i kryteria poprawności, jakie stawia właściwa Ustawa o stopniach i tytułach naukowych, mogę stwierdzić, że przedłożona do oceny praca;

- podjęła ważne dziś i aktualne zagadnienie budowania własnej biografii edukacyjnej i zawodowej. Zagadnienie to – w obliczu tak dużych przemian jakie zachodzą w obszarze makro i mikro świata jest coraz większym wyzwaniem badawczym, także ważnym dla podejmowanej praktyki edukacyjnej. Autorka z jednej strony dobrze i kompetentnie wpisała się w prowadzone dotychczas badania tego zagadnienia, z drugiej zaś strony zaproponowała autorski, oryginalny sposób jego rozpoznania.

- swoje badania Autorka zlokalizowała w pedagogice i w tym zakresie wykazała się bardzo dobrą znajomością wiedzy teoretycznej.

- zaproponowany i podjęty projekt zarówno na poziomie analiz teoretycznych jak i zrealizowanej procedury badawczej wskazuje na umiejętność samodzielnego prowadzenia przez doktorantkę pracy naukowej.

Biorąc pod uwagę wszystkie wyżej wymienione wymogi i stopień ich wypełnienia wysoko i dobrze oceniam przedłożoną dysertację. Opowiadam się tym samym za dopuszczeniem Pani mgr Joanny Sądel do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Bydgoszcz 05.06.2019

Cichosz Mariusz

